

„Eltűnt a háború vérözönével...”

Mikecs László a moldvai csángók kutatója

„Tán egy új Széchenyi tűnt Benne el...”
(Jékely Zoltán)

Amikor a moldvai csángók egyik legkiválóbb kutatója, *Mikecs László* 27 éves korában elpusztult a Krím-félsziget mellett lévő taganrogi fogolytáborban, mindössze egy esztendővel volt idősebb, mint amikor Petőfi Sándort halálra tiporták az orosz katonák paripái. Sőt, ha utána számolunk, kiderül, hogy még annyival sem: Mikecs alig több mint 5 hónappal élt többet, mint Petőfi. S ha ehhez hozzávesszük, hogy Bihardiószeg és Koltó, ahol e két ember élete talán legboldogabb időszakát töltötte, mindössze százegynéhány kilométerre esik egymástól, akkor akár fölösleges is utalnunk a párhuzam utolsó akkordjaira. Mindkettőjük vesztét idegen katonák okozták: Sándorét a cári, Lászlóét a szovjet oroszok. S bár nem szeretném ezeket a sokak szemében bizonyára hajuknál fogva előrángatott párhuzamokat szaporítani, talán megengedik, hogy megpendítsem: ahogy Petőfi, úgy Mikecs végzetében is jelentős szerepet kapott a sors keze, a véletlenszerűség. Ahogy Petőfinek sem kellett volna *föltétlenül* részt vennie a fehéregyházi ütközetben – tudjuk, hogy Bem nem is akarta odaengedni –, ugyanúgy Mikecs esetében sem volt törvényszerű, de még logikus sem, hogy a – ma így mondanánk „jó értelemben vett baloldali gondolkozású” – Mikecs László, aki naiv módon fölszabadítóként várta a szovjeteket, az ő fogolytáborukban végezze életét.

De térjünk vissza a képzelet világából a valóságba, amely éppen olyan tragikusan tanulságos – avagy tanulságosan tragikus –, mint az effajta ábrándozások.

*Mikecs László*t úgy ismeri az utókor, hogy történész, néprajzkutató és nyelvész volt, de a tudományos élet elsősorban, mint a *Kárpátokon túli magyarság*, különösen a *csángók* egyik legavatottabb kutatóját tartja számon. Bihar vármegye székelyhídi járásában, a kora-Árpádkor óta magyarlakta érmelléki tájon, Bihardiószegen született, s 1917. szeptember 27-én

innen lépett arra a fényesen induló életpályára, amely bár 27 esztendőskorában tragikusan véget ért, a magyarságtudomány legjelentősebb személyiségei közé vezette őt. A legszebb méltatását talán Szabó T. Attila tollából olvashatjuk, aki ezekkel a szavakkal búcsúzott fiatal pályatársától: „... kritikai gondolkozása magasan kiemelte őt kora értelmiségi rétegének tévedező, ábrándokat kergető tömegemberei közül.” (SZABÓ T. 1945. 516.) Ősei évszázadok óta éltek ezen a tájon, s a parasztcsaládok sorából édesapja lépett elsőként tanítói pályára, majd gyógypedagógiai képesítést is szerzett. A gyermek Mikecset anyai nagyszülei Diószegen nevelték, s itt érte őt a trianoni tragédia. Csak hat esztendőskorában követte az akkor már a Maradék-Magyarországon élő szüleit, az elemi iskolát Cegléden, a középiskolát is itt, valamint Aszódon végezte, itt is érettségizett. (NAGY VARGA 1988.) A nemcsak kitűnő tanuló, hanem jó atléta, tehetséges hegédűs, és már szépirodalmi szárnyait is bontogató diák aztán beiratkozott a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem magyar–német szakára, fél év múlva pedig az Eötvös-kollégiumba is fölvettek. A föl vételhez szükséges ajánlások között találjuk egyik gimnáziumi tanára, Geréb Gyula levelét, amely egyebek mellett így szól: „Példás magaviseletű fiú, aki sikerét nem csupán ernyedetlen szorgalmának, hanem határozott kiváló tehetségének köszönheti. Nem a szajkoló tanuló, hanem az önállóan gondolkodó tanuló típusa, távol minden egyoldalúságtól.” (KÓSA 1989. IV.)

Az Eötvös-kollégium tovább csiszolta a „kedves megjelenésű, szeretetre méltó, megnyerő és fegyelmezett természetű ifjú” (KÓSA 1989. IV.) személyiségét. A politika által akkor még el nem torzított kollégiumi szellemnek és saját hajlamainak megfelelően tevékenyen tájékozódott a különböző szellemi irányzatokban, de leginkább a tanárai – elsősorban a történész Mályusz Elemér és a nyelvész Pais Dezső – gyakorolták a legnagyobb hatást tudományos arculatának kialakulására. Rajtuk kívül, leckeönvének bizonyosága szerint, a filológus Horváth János, a nyelvész Zsirai Miklós, a turkológus Németh Gyula, a folklorista Solymossy Sándor, az irodalomtörténész Keresztury Dezső előadásait hallgatta, de látogatta Kodály Zoltán és Györfly István óráit is. Az Eötvös-kollégiumban az önképzéshez hozzátartoztak a külföldi tanulmányutak is, Mikecs László saját költségén Ausztriában, ösztöndíjjal Németországban, majd ismét saját költségén Romániában képezte magát. Itt részt vett Moldvában egy Dimitrie Gusti-féle szociológiai táborban, ahol megismerkedhetett a regáti viszonyokkal. A kollégiumban olaszul, franciául és bolgáru l tanult, sőt már a román

nyelv tanulásában is előrehaladt, mert azt otthon, Bihardiószegen nem sajátíthatta el.

1939-ben saját költségén ismét a Kárpátokon túli Ó-Romániával ismerkedik. Mint írja: „Erdély magyarsága nem érhető meg az ott lakó más népek ismerete nélkül. Szükségképpen foglalkoztam hát százszokkal és románokkal is. Az utóbbiak lehető legpontosabb megismerése, kultúrájuk felmérése, a magyarsággal való viszonyuk elejétől végig való felkutatása, világháború óta folytatott politikájuk, gondolkodásmódjuk figyelése egyúttal egyik legfontosabb magyar nemzeti érdek is.” (KÓSA 1989. VIII.) A magyar–román viszonyban, írja, még sok elintézni való kérdés van, s a 19. századi Salamon Ferenc történészt idézi: „kivel valami célunk van, jól ismernünk legfőbb kötelességünk.” Ezért töltött 1939-ben ismét egy hónapot Iorga Válenii de Muntén szervezett szabadegyetemén, de eljutott a moldvai csángó településekre is, mert már akkor elhatározta, hogy könyvet ír róluk. Talán éppen arra gondolva: lássuk hogyan bánt a maga maroknyi kisebbségével az a románság, amely oly vehemensen kritizálta a magyar kisebbségpolitikát!

Óromániai tapasztalatait a *Románia* című, két kiadást is megért könyvecskéjében tette közzé. Jó stílusú, logikus gondolatmenetű könyv ez, bár optimizmusát az eltelt idő jórészt megcáfolta. Kósa László szerint egész „kis breviáriumot lehetne összeállítani Mikecs Romániájának fontos gondolataiból és megfigyeléseiből.” (KÓSA 1989. X.) Úgy gondolom, a mű újrakiadása ma sem lenne fölösleges.

Mikecs Lászlót 1940-ben, 23 esztendőskorában kinevezték a kolozsvári gyakorló gimnázium „próbaszolgálatos” tanárának, s rövid élete végéig ez az oktatási intézmény volt a munkahelye. Ezt követően tanári munkája mellett írta tudományos műveit, egy könyvet (MIKECS 1941.), valamint két nagyobb tanulmányt a Kárpátokon túli magyarságról (MIKECS 1943. 441–507. és 1944.), továbbá néhány kisebb cikket és recenziót. Több műve – úgy tudom –, nem is született, hiszen akkor már nem sok volt hátra ifjú életéből. Pedig mennyi terve volt, mennyi feladatot tűzött maga elé. Ám a végzet másként akarta. 1944 októberében sok más magyarral együtt Mikecs sem engedelmeskedett a kiűritési parancsnak. Kolozsváron maradt, s néhány baloldali értelmiségivel – Balogh Edgárral, Nagy Istvánnal, Szabédi Lászlóval és másokkal a demokratikus átalakulásra készültek. A város elfoglalása után azonban, október 15-én a Vörös Hadsereg katonái „házzal házra, utcáról utcára járva több ezer civilt összeszedtek, s Mikecs

Lászlóval együtt hadifogságba vitték őket.” (KÓSA 1989. XVII.) Állítólag „román részről elhittették a Vörös Hadsereg parancsnokságával, hogy a magyar férfiak partizántevékenységre készülve maradtak helyben.” (ugyanott) Elhurcolását nem sokkal élte túl, 1944. december 4-én, az Azovi-tenger partján, a taganrogi hadifogolytáborban, vérhasban és tüdőgyulladásban nyomorultul elpusztult. Azok okozták halálát tehát, akiknek jöttét oly naiv reménykedéssel várta

Még az Eötvös-kollégiumban kezdte el élete legnagyobb lélegzetű és legnagyobb hatású munkáját, ami végül is – a kiadó javaslatára – a *Csángók* címet kapta, bár foglalkozik valamennyi, Kárpátokon túli magyar közösséggel. Ám azok a magyar népcsoportok, amelyeket Havaselvére, az egykori Kunországba, Olténiába és Munténiába vetett különböző időben és szándékkal a történelem, azoknak híre, emléke már inkább csak a helynevekben, a gyérszámú krónikákban, oklevelekben élt, de hát a történész azért történész, hogy ezekből rekonstruálja azt az állapotot, amikor – nevezetesen a 10. században – a Duna jelentette a magyar–bolgár határt. Mikecs – mint zongoraművész a billentyűkön – ujjaival végigfut a korai évszázadokon, s bemutatja azt a folyamatot, ahogy a honfoglaló magyarság a Kárpát-medence benépesítése után túlsordult a Kárpátok gerincén, ahogy megtöltötte népeiséggel a korábban lakatlan gyepüket: Szörény földjét, valamint a Havasalföld északkeleti csücskén lévő Säcueni megyét – a források Säcueni Micnek, Kis-Székelyföldnek is nevezik –, amit aztán 1845-ben felosztottak, de magyar eredetű helynevei Buzău és Prahova megyében is tanúskodnak valamikori magyar lakosságáról. Mégpedig oly módon, hogy „néhányuk teljes bizonyossággal a legrégebb magyar katonai szervezetre, a gyepűrendszerre utal, mint a Les, Kapus, Szemes, Vámos, amik [...] a magyar gyepűövezet legkarakterisztikusabb nevei.” (MIKECS 1941. 86.)

A legnagyobb figyelmet mégis a legtöbb adatot megőrző és szolgáltató moldvai magyarság szolgáltatta Mikecs történelmi tanulmányához, akik a könyv címét is adták: *Csángók*. Nekik nemcsak az emléküik léteznek, hanem jelentős hányaduk a valóságosan is megtalálható. Vérbeli tudósként mindenekelőtt tisztázza kutatása tárgyának lényegét, s fölteszi a kérdést: kik a csángók? Meg is felel rá: „csángók azok a falvakban lakó magyarok, akik az összefüggő székely népsziget szomszédságában, vagy közelében, népünk legkeletibb szélein, határainkon belül és kívül, idegenek, szászok, de főleg románok között élnek.” (MIKECS 1941. 11.) A mindenfajta

csángó témában alaplíként számon tartott könyv bemutatja, hogy kik a Kárpátokon túl élő, csángóknak nevezett magyarok, és hogyan kerültek lakóhelyükre. Ismerteti a származásukra vonatkozó ismertebb elméleteket; számba veszi odakerülésük okait, mint az Árpád-házi királyok által védelmi célokból végrehajtott telepítéseket, a vallásüldözéseket, a politikai okokból történő menekülést. Bemutatja a kivándorlás külső okait: a csábítóan jó moldvai földeket, az oláh vajdák és bojárok csalogatását; valamint a belsőket: az erdélyi éhínségeket, a dögvészt, a nyomort, az idegen (osztrák) hatalom ellenséges föllépését. Felvázolja a Kárpátokon túli magyarság sorsának alakulását a középkorban és az újkorban, közli a létszámukra vonatkozó statisztikai adatokat, és kitér a 19. századi és a századfordulói úgynevezett „székely kivándorlás”-ra, aminek következményeként a székely a regáti, de főleg a bukaresti románság „szolganépe” lett. A könyv utolsó fejezete pedig arról szól, hogy a Kárpát-medencei Magyarország hogyan gondolkodott a Kárpátokon túl élő magyarokról és mit tett értük?

Pontosabban: mit nem tett – teszem hozzá –, hiszen elsősorban erről van szó. Számomra, aki nem is vagyok történész, de egyéb elfoglaltságaim mellett immár legalább tízszer annyi ideje foglalkozom a csángókkal, mint amennyit Mikecsnek adott a gondviselés, és nem is tudom, hányadszor olvasom el ezt a könyvét, mondom, számomra is megdöbbenő, hogy ez a zseniális tehetségű, 23 (írd és mond: huszonhárom!) és fél esztendő fiatalember talán háromesztendőnyi tájékozódás után ilyen tökéletesen megismerte, megértette és megfogalmazta nemcsak a csángók múltját és jelenét, nemcsak a csángókérdés lényegét, de a csángók sorsának tanulságait is. Mégpedig úgy, hogy a könyv megjelenése óta eltelt több mint 70 esztendő gyűjtése, kutatása és története gyakorlatilag semmit sem változtatott a csángók sorsának tanulságaira vonatkozó megállapításainak érvényességén.

S nem azért, mintha nem kerültek volna elő újabb és újabb oklevelek, statisztikák, mintha nem történtek volna hatalmas és imponáló helyszíni gyűjtések. Hanem mert ez a hihetetlen lényegre töréssel és lényeglátással megáldott ifjú, a partiumi Bihardiószeg szülötte, de aki magát mindig erdélyi embernek vallotta, mindent megérezett és mindent megértett, amit a csángók sorsa a 20. – s tegyük hozzá immár, hogy a 21. – századi magyarságnak üzent. Mert üzennek ezek a ma is sokak által lenézett, vagy elfeledett csángók nekünk, mai magyaroknak! Mit üzennek?

- Azt üzenik, hogy ők a „középkori nagyságunk ma is élő, valóságos bizonyítékai, amikor Európa fiatal népe, a magyar terjedt, duzadt, ömlött előre, kelet felé, a kínálkozó utakon...”
- Azt üzenik, hogy a moldvai magyar „néptöredékek kultúrája és nyelve olyan archaizmusokat őrzött meg, amelyek régiességük okán fokozottan értékesek a nemzeti műveltség szempontjából.”
- És végül azt üzenik, hogy miként „Erdély magyarsága nem érthető meg az ott lakó más népek ismerete nélkül”, ugyanúgy az erdélyi magyarság sorsának jövőbeli alakulása sem képzelhető el a moldvai csángók múltjának és sorsának megismerése nélkül.

A moldvai csángómagyarok Mikecs László által közvetített üzenetét mindmáig nem értettük meg igazán. Az utóbbi két évtizedben sok minden történt náluk és velük, de mintha betelt volna rajtuk a kommunista időkben hangoztatott, keserű humorú jelszó: *sok mindennek kell történnie, elvtársak, ahhoz, hogy ne változzon semmi.*

Persze ha igazságosak akarunk lenni, be kell ismernünk, hogy a csángó nép sorsában 1990 óta több kedvező esemény történt, mint a megelőző évszázadokban.

- „érdekérvényesítő” civil szervezeteik vannak, amelyek – jó magyar szokás szerint – hagyják magukat egymás ellen uszítani;
- több száz csángó fiatal érettségizett, sok közülük diplomát is kapott az erdélyi és a magyarországi főiskolákon, egyetemeken, – de ezek közül alig néhány megy vissza a szülőföldjére vagy szolgálja a csángók érdekérvényesítését;
- az Európa Parlament Ajánlásokat fogadott el a román állam számára a moldvai csángómagyarok kisebbségi jogainak biztosítására – amit a román állam jórészt elenged a füle mellett.

De azért ha szívünkre tesszük a kezünk, el kell ismernünk, hogy a moldvai csángókat őrli pokoli malom forgását valamelyest sikerült fékezni, lassítani. Ebben pedig óriási szerepe van a bihardiószezi Mikecs Lászlónak, aki rövid alkotó életében olyan mérföldköveket vert le a moldvai csángók megismeréséhez vezető út kijelölésekor, ami biztos alapot szolgáltat a kutatás és az érdekvédelem számára.

Nem véletlenül emlegetem Mikecs diószegiségét! Fő műve, a *Csángók* Előszavát így zárja: *Diószegi szőlőhegy, 1941 nyárelő.* Fontosnak tartotta tehát, hogy szülőfaluját, ahol könyve kéziratát befejezte, ebben a formába is megörökítse. A faluhoz elsősorban a patriarchai jogokat gyakorló

nagyapja emléken keresztül kötődött, akivel sokat beszélgetett, és akit nagyon szeretett. Örökölt földjén népfőiskolát, nyomdát, kiadót tervezett, de ebből szinte semmi sem valósult meg. (KÓSA 1989. II.) Mégis szülőfaluja büszkén gondolhat nagy szülőltére, s a település honlapjának „Amire büszkék vagyunk” rovatában a kiváló szőlő- és a borkultúra mellett, és azon kívül, hogy 1870-ben itt létesült az ország (vajon melyik ország?) első vincellérképző iskolája, 2017-ben, Mikecs születésének centenáriuma remélhetőleg azt is olvashatjuk, hogy itt született a szovjet fogolytáborban ártatlanul és fiatalon elhunyt Mikecs László, kiváló magyar történész, a magyar–román kölcsönös megismerés jelentőségének hirdetője.

S ki tudja, talán még egy emléktáblát is állít neki a hálás utókor!? Addig pedig emlékezzünk rá sógora, Jékely Zoltán *Hagyaték* című, Mikecs László emlékére írt versével:

„Eltűnt a háború vérözönével;
biztosra vettük, hogy visszajön;
de vártában szürkén múlt hétre hét el,
s szemünkből rendre elfogyott a könny.

Tépett madárcák jöttek, kósza lelkek,
– Él! – szólt az egyik, – Meghalt! – szólt a más,
lelkünkben egymással így feleseltek
pogány valóság s hívő látomás.

Nem jött... A sálja így került nyakamra:
sebaj, ha megjön, szebbel tisztellem!
Aztán megnyílt a pince és a kamra,
s mindent feléltünk rendre, dicstelen.

Befogtuk fekhelyét, aztán a székét,
már évek múltak el, míg jött a hír:
keresztútjának rég elérte végét,
poklába zárta már a messzi sír...

S én bújni kezdtem sok-sok irományát,
könnyezve bámulván a kései
éjszakában, jégábrás ablakán át
fehér arcát!... Tán egy új Széchenyi

túnt Benne el, tudásával, hitével,
és minden tette ott is áldozat:
sírban is égő, buzdító szívével
istápolja a holt magyarokat.”

